R E C E N Z E

Československá justice v letech 1948 - 1953 v dokumentech. Díl III. Připravili Jaroslav Vorel, Alena Šimánková a Lukáš Babka. Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu č. 10. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, Praha 2004, 479 s.

Říká se, že do třetice všeho dobrého i zlého. Pokud toto rčení vztáhneme na "trilogii" věnovanou čs. justici v tzv. zakladatelském období komunistického režimu, potom poslední svazek je opravdu důstojným završením edice dokumentů mapujících zneužívání práva a manipulaci s právním řádem v prvních letech po únoru 1948[1]. Tentokrát autoři nezaměřili pozornost na jednotlivé složky justičního systému (soudy, prokuratury) či jeho deformace a zneužívání (tzv. bezpečnostní pětky, udělování absolutních trestů, rehabilitační komise ÚV KSČ), ale nabízejí pohled na čtyři konkrétní politické procesy z let 1949 - 1952. Otištěné dokumenty tak vytvářejí čtyři naprosto autonomní celky, které lze - jak je uvedeno v předmluvě - studovat zcela samostatně, protože představují uzavřený celek: začínají zatčením, pokračují přípravou žalob a soudním procesem s rozsudkem a končí pobytem postižených ve vězení, jejich propuštěním a snahou o dosažení spravedlnosti, která je završena obvykle rehabilitačním rozsudkem po roce 1990.

Ačkoliv každá z těchto kauz má velkou vypovídací hodnotu a ukazuje v praxi to, co autoři přiblížili v "teoretické" rovině v předchozích dvou dílech, teprve seznámení se všemi čtyřmi případy umožní nahlédnout do zrůdnosti systému, který dokázal na objednávku "najít" a "vyrobit" opravdu z kohokoliv nepřítele, vlastizrádce, sabotéra či nepřátelského agenta a vyslovit i ten nejpřísnější trest. Výběr dokumentů byl proveden opravdu citlivě a se znalostí, případné chronologické mezery překlenují autoři v úvodních slovech ke každé části, kde uvádějí i další využité archivní materiály.

První z uveřejněných případů se týká vojenského protikomunistického odboje a skupiny Pravda vítězí, druhý přibližuje velkou soudní kauzu postihující průmysl těžby uranu v Jáchymově, při níž bylo v rámci tzv. akce Budování za hospodářské delikty posláno do vězení 22 vedoucích pracovníků i řadových zaměstnanců. Třetí část je věnována tažení proti soukromým zemědělcům odmítajícím vstoupit do JZD na Znojemsku a poslední ukazuje boj komunistického režimu proti církvím na případu ThDr. Oto Mádra, který přes zákazy pokračoval v práci s katolickou mládeží. Ve všech čtyřech kauzách padly vysoké tresty včetně absolutních, ve dvou sehráli klíčovou roli agenti-provokatéři Stb či OBZ.

Ačkoliv jde o na první pohled značně rozdílné případy, mají ve skutečnosti tolik společného, až z toho chvílemi zamrazí - od vykonstruované protistátní činnosti (a často i vytvoření celé skupiny) odpovídající dobové

[1] Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech. Připravili J. Vorel, A. Šimánková a L. Babka. Díl I. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, Praha 2003. Díl II, Praha 2004.

Anotace Historie a vojenství 2004, č. 2, s. 112.

potřebě politiky KSČ přes brutální metody výslechů nutící obviněné k přiznání toho, čeho se nikdy nedopustili až po soudní frašku končící vysokými rozsudky a zamítnutím udělení milosti. Také obžaloby a rozsudky jsou si více než podobné, řada termínů (teroristické a násilnické metody, zrádcovská emigrace, velezrádná a rozvratnická činnost, nenávist k lidově demokratickému režimu a další) má univerzální platnost a jsou spojovány stejně s vojáky jako se zemědělci, duchovními, mládeží či hospodářskými funkcionáři a dělníky. Ani dnes neztratily příliš na své zlověstnosti a krutosti

Ty, kteří se zabývají historií armády a vojenství, patrně nejvíce zaujme část, kterou autoři nazvali Kauza Kutlvašr a spol. Přibližuje případ, který byl již několikrát ve stručnosti popsán v literatuře[2] a více než názorně vypovídá o činnosti nechvalně známého Obranného zpravodajství resp. 5. oddělení hlavního štábu vytvořeného Bedřichem Reicinem, které sehrálo při poúnorové destrukci důstojnického sboru naší armády klíčovou úlohu. Agent OBZ pplk. Josef Hruška dostal za úkol iniciovat vytvoření odbojové skupiny, která měla připravovat na první výročí "Vítězného Února" státní převrat. Do skupiny nazvané Pravda vítězí postupně vybíral a zařazoval především vojenské osoby tak, aby její složení odpovídalo potřebám OBZ ukázat důstojníky propuštěné po únoru 1948 z armády jako zaryté a velmi nebezpečné nepřátele. Z tohoto důvodu byl do čela skupiny postaven gen. Karel Kutlvašr - legionář, prvorepublikový důstojník, člen Obrany národa a nakonec i vojenský velitel Pražského povstání, který 8. května 1945 přijal kapitulaci německých sil. Svým životem naplňoval to, co už nový režim nepotřeboval - od vysoké odbornosti přes horoucí vlastenectví až po osobní statečnost. Měl se proto stát exemplárním příkladem vojáka, který zradil. Vůbec nezáleželo na tom, že gen. Kutlvašr se na činnosti skupiny prakticky nepodílel, byl uznán vinným a odsouzen na doživotí.

Skupina Pravda vítězí, do jejíž činnosti se zapojila i studentská odbojová organizace Šeřík, byla de facto řízena 5. oddělením hlavního štábu a její členové prováděli to, co provádět měli. Lidé, kteří chtěli upřímně bojovat proti komunistickému režimu, se stali jen figurkami na šachovnici, jimiž někdo pohyboval podle svých potřeb. A když hrozilo nebezpečí, že agent v řadách skupiny bude prozrazen, došlo k pozatýkání jejích členů, výslechům a nakonec i k soudnímu procesu, při němž byly vyneseny tři rozsudky smrti. Mezi popravenými byl také pplk. J. Hruška, kterého jeho chlebodárci obětovali bez sebemenších výčitek svědomí a dokonce soud obelhali, jak upozornil již necelý týden po skončení procesu znalec v oboru politického zpravodajství dr. V. Písecký[3]. Rozsudek přesto byl vykonán.

To, že pplk. V. Hruška opravdu jen svědomitě plnil úkoly, které dostával od svých nadřízených, potvrdilo projednávání stížnosti jeho syna v polovině šedesátých let, které v dubnu 1966 skončilo rozsudkem, jenž zprostil J. Hrušku viny. Byl tak prvním rehabilitovaným z procesu,

[2] Kratochvil, Antonín: Žaluji. Stalinská justice v Československu. Dolmen, Praha 1990, s. 219-220; Dvořáková, Zora: Z letopisů třetího odboje. Hříbal, Praha 1992, s.118-119; Břachová, Věra: Destrukce důstojnického sboru po únoru 1948. Historie a vojenství 1992, č. 3, s. 119.

[3] Rec. práce, s. 50-52.

jehož rozsudek zrušil Městský soud v Praze v květnu 1968. Generál K. Kutlvašr, který strávil v komunistických žalářích 11 let, v roce 1960 byl amnestován a s důchodem 230 Kčs měsíčně pracoval jako noční hlídač, se toho již nedožil, protože v roce 1961 zemřel. Plně rehabilitován byl až v roce 1992, kdy byl i.m. povýšen do hodnosti armádního generála a vyznamenán Řádem M. R. Štefánika.

Dokumenty, které sborník k procesu se skupinou Pravda vítězí přináší, umožňují udělat si komplexní obraz nejen o činnosti tehdejší justice, ale i o neuvěřitelné "pružnosti" socialistického soudnictví - stejné dokumenty hodnotily soudy v roce 1949 a 1966 naprosto odlišně a dospěly ke zcela protikladným závěrům. Ve druhém případě pak z poznané justiční vraždy i zničení životů řady lidí nevyvodily prakticky žádné závěry.

Úloha pplk. K. Hrušky je zajímavá z ještě jednoho hlediska, které naznačila již V. Břachová[4] - na jaře roku 1949 byly vedle Pravda vítězí "odhaleny" další dvě vojenské protistátní skupiny, jejichž cílem mělo být rovněž provedení státního převratu. První byla skupina kolem Miloslava Jebavého (někdy nazývána Praha-Žatec) a druhou Ulice či též Květa. "Rukopis" vzniku, činnosti i konce obou je tak nápadně podobný scénáři akce Pravda vítězí, až se zdá velmi pravděpodobné, že i ony mohly být vytvořeny uměle agenty 5. oddělení hlavního štábu. Rozdíl byl především v tom, že do nich byli zapojeni také důstojníci z vojenských útvarů a odhalení obou skupin bylo využito či zneužito k rozsáhlým čistkám ve středním a nižším velitelském sboru. Padlo celkem osm rozsudků smrti a 11 osob bylo odsouzeno na doživotí.

[4] Břachová, V.: Cit. dílo, s. 119-120.

Obě skupiny napomohly či přímo daly podnět k tomu, o co 5. oddělení hlavního štábu usilovalo: přenést "očistu" armády na nižší stupně velení a "názorně ukázat", že nepřátele nového režimu je třeba hledat a odhalovat doslova všude. Výsledkem byly desítky dalších procesů s vojáky[5], které vedly ke skutečné decimaci důstojnického sboru; tento trend byl promyšlený a cílevědomý a měl řadu znaků preventivního teroru[6].

Poslední svazek záslužné a objevné edice věnované čs. justici v letech 1948 - 1953 doplňují xerokopie šesti dokumentů, soupis pramenů a literatury, seznam zkratek, výběrový slovníček pojmů, jmenný rejstřík a resumé v češtině, angličtině a němčině.

Jiří Bílek

[5] Viz např: Destrukce čs. důstojnického sboru po únoru 1948. Vědecký seminář konaný dne 9. prosince 1992 v konferenčním sále Vojenského muzea Praha. Historický ústav Armády České republiky, Praha 1993; Břach, Radko: AKCE IRENA. Perzekuční zásah proti důstojníkům 11. pěší divize v Plzni v letech 1950-1952. Historie a vojenství 1993, č. 3, s. 3-53

[6] Srvn.: Bílek, Jiří: Hlavní směry, formy a etapy destrukce důstojnického sboru československé armády na přelomu čtyřicátých a padesátých let minulého století. Sborník Vojenské akademie Brno 2002, řada C-D, č. 2, s. 203-213, kde je uvedena i bibliografie základních prací.